

Johann Wolfgang Goethe: mystérium třináctého

Radomil Hradil

Individualitou, která je pro mě osobně stěžejní a na niž jsem v této knize také nesčetněkrát odkazoval, je onen velký duch, který zde působil na přelomu 19. a 20. století v osobě Rudolfa Steinera. Právě on dokázal křesťanství, vlastní Kristův impuls vyložit tak, aby byl pochopitelný a přijatelný i pro současného člověka na jeho stupni vývoje vědomí, a vlastně tak křesťanství otevřel zcela novou, dosud netušenou perspektivu. Tatáž individualita přichází na Zemi ve 4. století před Kristem právě jako Aristotelés, jenž Platónovy vznešené ideje snáší na Zemi (aby je pak jako Tomáš Akvinský ve 13. století spojil s křesťanstvím) a v jehož působení tak můžeme vytušit stejný motiv jako v působení Steinerově. Z tohoto pohledu až zamrazí, jak prorocky Raffael ztvárnil Aristotela jako toho, kdo - jednou - Kristův proud obrátí tak, aby směřoval ke každému, kdo se mu otevře a odhodlá se ho přijmout. Vidíme, jak velkou osobnost postavil Raffael do centra své *Athénské školy*. - A jak je tomu s individualitou, jež stojí po jeho boku, sice v naprostém protikladu k němu, přitom však v jakémsi tajuplném spojení a jednotě?

Rudolf Steiner sám se kupodivu vehementně bránil tomu, že by ústřední dvojice Raffaelovy malby měla znázorňovat Platóna s Aristotelem. V roce 1913 tak říká: „Dvě ústřední postavy bývají obvykle pojímány jako Platón a Aristotelés. To je chybné pojetí, a kdo se tímto obrazem zabývá po způsobu bedekru, který říká, že jednotlivé postavy znázorňují tu či onu osobnost, ten toho z tohoto významného obrazu příliš vyčíst nedokáže. Ta postava je totiž Pavel, jenž se v Athénách objeví mezi filozofy.“ Podobně se vyslovuje i v následujících letech: „Obě ústřední postavy zcela jistě nejsou Platón a Aristotelés“ (1916) nebo „Není třeba dopouštět se té neumělecké bláhovosti a spatřovat v této postavě Platóna“ (1917). Podle něho se jedná o křesťanské apoštoly Pavla a Petra. Harald Falck-Ytter tento Steinerův postoj vysvětluje jednak tím, že tu bez vlastního okultního bádání nadšeně přijal názor Hermanna Grimma, podle něhož je ústřední postavou fresky Pavel kázající v Athénách. Bylo to z Grimmovy strany správné tušení potud, že Pavel je na obraze skutečně ve značně centrálním postavení znázorněn, nikoli však jako jedna ze dvou postav, o nichž je zde řeč. Druhým důvodem Steinerových prudkých reakcí a příkrých výroků je podle Falck-Yttera to, že se ho Raffaelova freska a její ústřední postavy osobně dotýkaly, což mu ztěžovalo klidný a nezaujatý pohled na ně. V jakém smyslu „osobně“, Falck-Ytter dále nerozvádí, ale je zřejmé, že má na mysli právě Steinerovu přítomnost na obraze v jeho minulém vtělení v postavě Aristotela.

Rudolf Steiner ostatně sám varuje před možností zkreslení, bádáme-li o minulosti či budoucnosti osoby nějakým způsobem nám blízké: v takovém bádání se může objevit celá spousta iluzí, májá. „Proto nemůže být ten, kdo bere vážně a odpovědně vše, co má být světu dáno na poli duchovní moudrosti, nikdy dost opatrný, především chce- -li světu zvěstovat něco, co se odehrává v okruhu rodiny, v okruhu bezprostředních známých.“ A doporučuje, abychom okultní výsledky bezprostředně se týkající osobního okruhu pozorovatele považovali za nanejvýš pochybné. - Je zřejmé, že bádání o karmických souvislostech lidí, kteří jsou s námi karmicky těsně spjatí, či o karmických vazbách sebe samého patří k těm nej obtížnějším záležitostem; je to ten nejvyšší stupeň poznání sebe sama.

A jak je to tedy s onou druhou individualitou, ztvárněnou v *Athénské škole* v podobě Platóna? Vezmeme-li v úva hu, že Platón byl Aristotelovým učitelem, a uvážíme-li také význam těchto dvou postav, mohli bychom očekávat, že i tentokrát se Platónova individualita objeví v jisté blízkosti té druhé, vtělené jako Rudolf Steiner, a že bychom ji mohli či měli hledat v Johannu Wolfgangu Goethovi - jehož Novalis považuje za „místodržitele poetického ducha na Zemi“, za „apoštola krásna“ a také za „liturga [budoucí] fyziky“, který „dokonale rozumí službě v chrámu“. Ponoříme-li se imaginativně do Raffaelovy postavy Platóna na *Athénské škole* a poměříme-li ji s Goethovým dílem a duchem v tomto díle panujícím, skutečně v nás vyvstane dojem, že zde máme co do činění s jedním a tímtéž proudem. A to i přesto, že Rudolf Steiner sám hovoří o inkarna- cích Platóna a Goetha jinak.

O Goethovi říká, že v předchozím životě žil jako jeden - Steinerem nejmenovaný - sochař ve starém Řecku, v „platónské atmosféře“, nebo na jiném místě poněkud obsírněji: „...když ještě žil Platón, vyrůstal ne přímo v Platónově filosofické škole, nýbrž pod Platónovým vlivem jeden umělec (nikoli na základě platónské filosofie, nýbrž na základě platónského ducha), jenž pak prošel jinými inkarnacemi a znovu se narodil jako Goethe a který to, co pocházelo z dřívějších inkarnací, zejména však z Platónova proudu, karmicky proměnil v regionu Jupitera tak, že se to mohlo stát oním druhem moudrosti, jež u Goetha všechno prostupuje.“ Rudolf Steiner se dále zmiňuje o ušlechtilém vztahu Platóna k tomuto jeho následovníkovi a o tom, že Platónův zrak na něj ještě padl a Platón vnímal onu mnohoslibnost skrývající se v tomto jinochovi.

Dále hovoří o tom, že Platón to měl těžké, velmi těžké s tím, aby nadsmyslovým světem přenesl to, co jakožto: Platón choval ve své duši. Měl velké těžkosti znovu se inkarnovat a vstoupit do křesťanské kultury, neboť byl dosud příliš svázán se starověkými mystérii. Potom Steiner uvádí: „Platón byl v jistém smyslu duší, která vynesla filosofii až do výsostné poetické říše, a Platónovy filosofické dialogy jsou naprosto umělecké. Všude je duše a všude je v tom v pravém smyslu platonická láska, jež také veskrze prozrazuje orientální původ.“ Jako bychom i v této charakteristice - navzdory Steinerovu výkladu - poznávali Goetha, například s jeho *Západovýchodním divánem*. Podle Rudolfa Steinera se Platón znovu zrodil v 9. století jako řádová sestra Hrosvitha a v 19. století potom jako Steinerův vídeňský, z Bratislavy pocházející učitel Karl Julius Schroer, literární vědec, který vešel ve známost jako goetholog. Jestliže Platón choval k onomu mladému sochaři tenkrát otcovskou lásku, pak se v této inkarnaci proměnila - uvádí Rudolf Steiner - ve vroucí úctu Schröderovu ke Goethovi.

Víme, že ačkoli si Steiner Goetha nesmírně cenil a v mnoha ohledech na něj navazoval, ba že jej považoval za připravovatele anthroposofie, osobní vztah těchto dvou duchovních individualit, majících k sobě zároveň velice blízko i nekonečně daleko - lze-li u dvou duchovních individualit vůbec mluvit o osobním vztahu - nebyl, respektive není nijak jednoduchý. Rudolf Steiner sám například říká: „V mládí jsem se, jak víte, dlouhý čas zabýval Goethem. Často jsem se musel ptát, neboť duchovní zabývání se Goethem mi šlo velmi hluboko k srdci: Jaké by to bylo, kdybych se stal Goethovým současníkem? Při pohledu zvenčí by to někomu mohlo připadat jako úchvatné! Když má člověk Goetha rád, když se nesmírně rád věnuje tomu, co vytvořil, když část svého života vynaloží na to, aby ho vysvětlil, interpretoval - což by pak člověka nemělo napadnout, že by muselo být úchvatné žít také ve Výmaru v době, kdy se tu procházel Goethe, a vidět ho, možná s ním i moci mluvit? To je však povrchní pohled, který se okamžitě opraví, podívá-li se člověk na věc blíže. Přinejmenším já jsem si řekl: Myšlenka žít současně s Goethem by byla přece jen naprosto nesnesitelná. (...) Vůbec by nebylo snesitelné žít současně s Goethem!“

Co tím chci říci? Jestliže Rudolf Steiner říká, že výsledky okultního bádání v osobním okruhu badatele musíme považovat za nanejvýš pochybné, a jestliže Goethova individualita bezpochyby patří do úzkého osobního okruhu Steinerova a tyto dva duchové jsou spojeni tajuplným vztahem vyznačujícím se značným napětím, pak chci vyjádřit jistý závan pochybnosti o Steinerově poznatku, že Platón a Goethe jsou odlišné individuality. Tato pochybnost však nepramení z intelektuální úvahy, nýbrž z jakéhosi - snad - intuitivního tušení toho, že Platón a Goethe jsou natolik propojeni ve svých intencích, v charakteru své osobnosti, svého díla, svého pojmání světa, svých schopností a možností, že vystupují jako jednota - ne-li jako jeden duch, tedy přinejmenším jako jeden proud nesoucí se ve shodném duchu. Intelektuální úvaha pak jen hledá zdůvodnění tohoto pocitu: například v tom, že Platón je postavou až příliš významnou, než aby se mohl vtělit jako Schröder, o němž dnes víme jen díky tomu, že byl Steinerovým učitelem - i když je mi samozřejmě známo, že významné inkarnace se mou stídat s méně významnými, tedy s méně významnými pro svět, ale třeba neméně významnými pro individualitu samotnou.

Totéž platí i pro Goetha: i on se jeví jako osobnost příliš významná na to, než aby mohl být jen bezejmenným sochařem v Platónově okruhu, zvláště uvážíme-li, že podle jednoho tradovaného Steinerova výroku byl Goethe v jedné z předchozích inkarnací Mojžíšem, tedy opět velevý- znamnou osobností, původcem židovského náboženství a snad bychom mohli říci i židovského národa, jenž se stal připravovatelem Kristova příchodu a křesťanství jako takového.

Domnívám se, že zapochybovat o absolutní Steinerově neomylnosti může být velmi dobrým cvičením právě pro anthroposofa; na druhé straně - a znovu se tak chci vrátit k tomu, co jsem již uvedl: že v intuitivním vědomí neplatí „buď - anebo“, nýbrž „jak - tak také“ - se takováto pochybnost nijak nevylučuje s oddaností žáka učiteli, v tomto případě Rudolfovi Steinerovi; i v té je třeba se cvičit, neboť máloco je

intelektuálnímu vědomí tolik cizí jako oddanost. A pro úplnost chci ještě dodat, že tak jako se musíme cvičit i v důvěře sobě samému a svým intuicím, nijak se tím nevylučuje ani chování jistých pochybností o vlastních poznacích. Proto nijak nelpím na závěru, že Mojžíš-Platón-Goethe tvoří jednu přímou inkarnační řadu, a připouštím možnost, že tomu tak není; že se však jedná o jeden inkarnační proud, o jednu intenci, o jedno poslání, je ovšem zřejmé.

Tady bych chtěl jen nastínit některé další otázky, které se nabízejí: Třebaže kruh dvanácti učedníků Kristových byl tvořen muži vesměs prostými, můžeme předpokládat, že to byli vysocí zasvěcenci, kteří byli v předchozích inkarnacích připravováni na toto vtělení a kteří pak i v následujících vtěleních plnili významné úkoly související se šířením Kristova impulzu. Vidíme-li v Novalisově, Goethově a Schillerově době, ve druhé polovině 18. a v první polovině 19. století, v Německu velké shromáždění významných osobností (vytvářejících zde půdu pro zásadní obrat ve vývoji vědomí lidstva, jenž měl být následně stvrzen převedením do praxe, do společenského uspořádání díky zamýšlenému působení Kašpara Hausera jako německého císaře-sjednotitele) zejména idealistického filosofického a filosoficko-poetického rázu, pak se musíme ptát, zda tu není přímá souvislost s okruhem Kristových učedníků. Stejně tak se musíme ptát, zda zde tato souvislost není také u shromáždění významných malířů italské renesance v čele s Raffaelem (vždyť mohl by vůbec Leonardo namalovat obraz tak působivý, jako je *Poslední večere Páně*, aniž by jí sám byl přítomen?), nebo též u shromáždění řeckých filosofů kolem starověké athénské školy a eleusínského mystéria. Ale ponechme tyto otázky otevřené. Nosme si je v sobě, chceme-li, jako stále přítomné otazníky a vyhněme se příliš rychlým, intelektuálním odpovědím.

Chceme-li se podílet na onom velkém přelomu, přerodu v dějinách lidstva, na nastíněném obratu ve vývoji lidského vědomí - který jako jediný může přivodit také zásadní změnu v charakteru naší civilizace - můžeme se tedy opírat jak o individualitu Novalise či proud, který tato individualita představuje, tak o proud Goetha a proud či individualitu Rudolfa Steinera. V této souvislosti bych chtěl ještě krátce upozornit na jedno nepříliš známé dílo Johanna Wolfganga Goetha, respektive fragment zamýšlené obsáhlé básnické skladby nazvané *Mystéria (Die Geheimnisse)*, napsaný v letech 1784 a 1785. Poutník Marek zde přichází po dlouhé cestě do tajemného kláštera v horách, v němž žije dvanáct mužů, duchovně tu pod vedením Třináctého pracujících na vzestupu lidstva. Leč Třináctý, zvaný *Humanus*, Člověk, jenž představuje výkvět ctností, se - jak se Marek záhy dozvídá - chystá společenství opustit, k zármutku oněch dvanácti:

*Neb onen muž, jenž nás tu všechny pojí, v němž otce máme, druha, vůdce, rádce, jenž rozžeh odvahu a život hojí, ten, běda, s námi rozloučí se vkrátce.
Sám ondy děl, že k odchodu se strojí; kdy, jak že půjde, k tomu nechce znát se.
Tak odchod, jehož nelze odvrátiti, nám tajemstvím i mukou musí býti.*

Rudolf Steiner k tomu říká: „Tento třináctý smí vystoupit výše. Neboť dospěl do bodu, který Goethe vykládá tak, že říká: Pro každé vyznání existuje možnost přiblížit se nejvyšší jednotě. Když je každá ze dvanácti oblastí zralá založit harmonii, může třináctý který předtím harmonii vytvářel zevně, odejít do vyšších světů.“

Když se Třináctý měl narodit, zvěstovala jeho narození, respektive jeho křest hvězda, jež „vzplála, nádherně se skví“ - v tom bychom mohli spatřovat skrytý leč zjevný odkaz na Ježíše Krista, a okruh dvanácti se tím hned může jevit v jiném světle. Rudolf Steiner uvádí, že to je hvězda, jež „udává cestu k sebepoznání, sebeoddanosti a sebezdokonalení“, která „se zjevuje při narození každého, kdo je zralý přijmout Kristův princip“.

Dvacet let po vzniku fragmentu Goethe sám prozrazuje, že čtenář se měl blíže seznámit s každým ze dvanácti mužů, mnichů-rytířů, tvořících toto společenství a představujících vždy jeden proud v lidstvu. Můžeme se domnívat, že „klášter“, na jehož bráně se skví znamení růžového kříže, se nachází v duchovním světě a že těchto dvanáct duchů působí každý zvlášť, přesto společně v lidstvu, aby ho vedli vzhůru.

A Marek? Již od svého příchodu do kláštera se setkává s jakýmsi zvláštním očekáváním dvanácti, s jejich úctou. Je „pohostinně pohoštěn“, vše je mu ukázáno a vysvětleno, poznává bohatost (duchovního) světa, v němž se ocitl:

*Hledí, a ať kamkoli zrak mu padne, žasne nad tou krásou přespanilou.
Zdá se, že hojnost záměrně tu vládne a vše se snadno samo učinilo.
Má se však divit ladnosti bezpříkladné?
Záměru, jenž se zde změnil v dílo?
Jak se v něm rozlévá nebeské dobrodiní, náhle ví - život začíná až nyní.*

Marek poznává duchovní svět, procítá pro něj - a uvědomuje si, že teprve nyní vlastně začíná jeho skutečný život. Jeden z dvanácti, vlídný stařec, mu říká, že „přichází na zázračné pouti“; cesta k duchu, jak jsme ji nastínili v této knize, je zázračná, je to mystérium, které pro mystu, žáka, poutníka znamená vzkříšení, probuzení k novému životu.

A Marek - to je každý z nás. Na každého z nás čeká dvanáctero představitelů lidstva, zda přijmeme Kristův impuls a procitneme - a tím se sami staneme Kristem, *Humanem*, Člověkem, a můžeme v „klášteře“ zaujmout jeho místo...

Aby však tento krásný svaz nezůstal bez hlavní a ústřední osoby, bude zázračným údělem a zjevením dosazen na ono vysoké místo chudý poutník bratr Marek, který bez širšího rozhledu, bez touhy po nedosažitelném, pouhou pokorou, oddaností a věrnou činností ve zbožném okruhu si zasluhuje, aby předsedal blahovlnné společnosti, pokud dlí na zemi,